

# אור ישראל

קובץ לעניני הלכה ומנהג

## • על הפרק •

בענין כתובה שלא נכתבה בה תיבת 'ואיזון'

## • בנתיב הכשרות •

כשרות הוויסק"י המיוצר במדינת סקאלאנד

## • חגים וזמנים •

התחלת הדין בראש השנה - בלילה או ביום  
\*  
אשה המפחדת לישון לבד האם בעלה מחויב לישון בסוכה

♦ מאנסי ניו יארק ♦

תשרי תשפ"ג ♦ שנה כח גליון א (פה)



## הרב מתתיהו ברויד

## הרב גרעון ראטשטיין

## האם אישה שהתגיירה בקטנותה רשאית להנשא לכהן בדיעבד?

## א. פתיחה

הלכתי נבע (ועודנו נובע) משני כיוונים שונים:

ראשית, העלייה במספר המקרים בהם משפחות יהודיות מאמצות תינוקות שאינם יהודים העלה באופן ניכר את מספר הצעירים האלה, אשר במקרים רבים כלל לא ידעו שהם גרים.<sup>3</sup> ככל שיש יותר נשים כאלה, גוברים הסיכויים שאחת מהן תכיר ותרצה להינשא לכהן.

הדגש המיוחד שהתורה שמה על המצווה לאהוב את הגר, דוחפת את פוסקי ההלכה לסייע להם ככל הניתן. הרב משה פיינשטיין עצמו התחשב במצווה זו כשיקול כבד משקל המחייב להקל על הגרים את ההשתלבות בעולם היהודי.<sup>4</sup>

ושנית, למרבה הצער ישנם זוגות שלא ישמעו להוראת הרבנים וינשאו שלא במסגרת ההלכה, ובכך ינטשו את הקהילה האורתודוקסית ואת שמירת המצוות. תופעה זו מדאיגה ומצערת, אך עדיין מחייבת את הרבנים להביא חשש זה בחשבון בשעה שהם פוסקים הלכה למעשה לקהילותיהם. פוסקים רבים, ובהם הרמב"ם,<sup>5</sup> התייחסו לשיקול זה וכתבו שעדיף לגייר לצורך נישואין מאשר להסתכן בנישואי תערובת.

מטבע הדברים, פסיקות מקלות מאמצות גישה הלכתית שונה מהמקובל, לעתים קרובות על ידי קריאה שונה מהמקובל של המקורות המסורתיים. בקווים כלליים, הפוסק המורה להקל מעלה שאלות הנוגעות לנסיבות בהם הראשונים היו מוכנים להסתפק ברף נמוך יותר, והטעמים המצדיקים הסתמכות כזו. כאן נעיין בקולא שהציע בעל 'רבבות אפרים', הגאון הרב אפרים גרינבלט<sup>1</sup> כאשר התיר לאישה בת למשפחה שאינה יהודית, שאומצה לאחר לידתה, להינשא לכהן - על אף שמצד פשטות ההלכה, אישה כזו כלולה באיסור גיורת לכהן. המיוחד בהוראה זו הוא בהתייבשות החזיתית לכאורה כנגד פשט ההלכה כפי שהיא כתובה וכנגד הנוהג המקובל. בהשקפה ראשונה, סברנו שאולי מדובר כאן במקרה בו פוסק מתאמץ, אולי יתר על המידה,<sup>2</sup> לעזור למשפחה במצוקה.

שמונת כרכי שו"ת 'רבבות אפרים', וקרבתו רבת השנים עם רבו המובהק הגאון הרב משה פיינשטיין, ביססו את מעמדו של הרב גרינבלט כפוסק בעל כתפיים רחבות, היכול ליטול על עצמו את האחריות לפסיקה נועזת כזו. הצורך שהרגיש לתור אחר פתרון

1 תשובה זו הייתה ידועה בקרב חוגים רבניים, אך לא פורסמה במשך כמעט עשרים שנה. לאחרונה, התשובה יצאה לאור בספר 'אגרות מלכי רבנן' (סקרנטון, תשע"ט), עמ' 149-150. (גרסה מוקדמת של תשובה זו ישנה ב'רבבות ויובלות' 224. הגרסה המוקדמת ברורה פחות, אולי בגלל שהרב גרינבלט לא היה מחברה היחיד).

2 ראו לדוגמה בדברי הרב אלחנן נפתלי פרינץ, בשו"ת 'אבני דרך' טז (ירושלים ה'תש"פ) סימן קעו, שדחה את דבריו וכתב: "במה ששאלת, האם ניתן לסמוך על פסק ההלכה שהתיר נישואי גיורת לכהן כשהתגיירה מתחת לגיל שלוש, לענ"ד אין לסמוך על כך".

3 בעיקר במקרים של 'אימוצים נסתרים' בהם לילד לא נאמר כלל שהוא גר עד הגיעם לבגרות. כך היה במקרה עליו נשאלה השאלה, בה הורי הבת הסתירו ממנה את היותה גיורת ואסורה לכהן עד לאחר שנתארסה כבר.

4 שו"ת 'אגרות משה' י"ד ח"ד, כו. תשובה זו תידון להלן.

5 שו"ת 'פאר הדור' ריא, מתוך השיקול "עת לעשות לדי', הפרו תורתך", נעתק לקמן הערה 35.

## ב. הנשים המותרות והאסורות להינשא לכהן ע"פ הגמרא

### 1. גיורת כזונה בדין התלמוד

בויקרא כא, ז, קובעת התורה: "אשה זונה וחללה לא יקחו, ואשה גרושה מאישה לא יקחו". כדי להבין את מעמד הגיורת, ואת הבעייתיות בהגדרתה כזונה, שומה עלינו להבין במדויק את הגדרת המונח, ולראותו במכלול הנשים האסורות לכהן.

מעמדה של גיורת כזונה מבוסס על שתי סוגיות בגמרא. בקריאה פשוטה, שתי הסוגיות סותרות זו את זו, סתירה שהמפרשים התמודדו עימה. ביבמות ס ע"ב, נראה שהשאלה אם מי שהתגיירה בקטנותה מותרת לכהן נשאה בלא הכרעה:

תניא, ר' שמעון בן יוחי אומר: גיורת פחותה מבת שלש שנים ויום אחד כשירה לכהונה, שנאמר (במדבר לא, יח): "וכל הטף בנשים, אשר לא ידעו משכב זכר, החיו לכם" - והרי פנחס עמהם! ורבנן? לעבדים ולשפחות... ההוא כהנא דאנסיב גיורת פחותה מבת שלש שנים ויום אחד. אמר ליה ר"נ בר יצחק: מאי האי? אמר ליה: דאמר רבי יעקב בר אידי אמר ר' יהושע בן לוי: הלכה כר"ש בן יוחאי. אמר ליה: זיל אפיק, ואי לא - מפיקנא לך ר' יעקב בר אידי מאונך.

אילו זו הייתה הסוגייה היחידה, היה מקום לדון בהכרעת הגמרא. האם הלכה הוכרעה באופן חד משמעי כרב נחמן בר יצחק, כנגד רבי יעקב בר אידי בשם ר' יהושע בן לוי? אמנם, אם הלכה כר' יהושע בן לוי, יש להסביר מדוע הגמרא הביאה מעשה לסתור.

אך בקידושין עח ע"ב - עט ע"א, הגמרא מביאה את אותה מחלוקת התנאים, ותולה אותה בלימוד שונה מהפוסקים. המחלוקת מובאת בהקשר של דיון רחב האם מי שנתגיירו בקטנותן מותרות להינשא לכהנים,

המבוכה אותה חשנו, כיצד הרב גרינבלט התיר לכאורה את האסור - נישואי כהן וגיורת, הובילה אותנו לחקור כיצד פוסקים אחרים הגיבו להוראתו, ולבחון באיזו מידה היא הטביעה את חותמה על השיח ההלכתי. למרבה ההפתעה, גילינו לא מעט פוסקים ידועים אחרים אשר הורו כמותו למעשה במקרים דומים, מאותם הנימוקים ואף הוסיפו עליהם. מהיתר נקודתי, הוראתו הפכה אחד המענים ההלכתיים לבעיה ההולכת ומתרחבת, ופוסקים רבים הסתמכו עליה בדיעבד.

נפתח עיון זה בהבאת המקורות התלמודיים, ובפרט מקור אחד המתיר לגיורת כזו להינשא לכהן. מבין הראשונים, רש"י הוא שפותח אפשרות להקל, כאשר הוא מציע שמדובר באיסור מדרבנן, ואולי אף בהיתר. לאחר מכן, נפנה לשולחן ערוך ולאחרונים; לאחר שנביא את ההלכה הפסוקה, שאוסרת נישואין כאלה בפירוש, נביא תשובת הרב גרינבלט כלשונה, ודברי פוסקים אחרים שהגיעו פחות או יותר למסקנתו של הרב גרינבלט, ומתווים דרך להתיר נישואין כאלה במקרים מסוימים.

בסוף, נדון בקצרה בשאלה הרחבה יותר של פסיקה לקולא כתגובה לאילוצים הנובעים מהמציאות, במקרים בהם הפוסקים מקבלים שיטה הלכתית דחויה (על כל חסרונותיה) כדי לסייע למצוקתו של יהודי פרטי, המתקשה לקיים את ההלכה המקובלת.

במהלך הדיון, נעמוד על אחת משאלות היסוד בפסיקת הלכה: האופן בו הפוסק מעריך האם המציאות מצדיקה שימוש באמצעים הלכתיים חריגים. בסוף הדיון, נקווה להבהיר את השאלה הספציפית כיצד הפוסקים התירו לנשים אלה להינשא לכהן, ולתרום להבנת הערכים העומדים בבסיס ההחלטה האם בשעת הדחק גדול יש להמשיך לנהוג כהלכה המקובלת ללא סטיה כמלוא הנימה, או לסלול דרך חדשה.

בן יוחאי, דאמרינן: ההוא כהנא דנסיב גיורת פחותה מבת שלש... א"ל רב נחמן... זיל אפיק, ואי לא - מפיקנא לך ר' יעקב בר אידי מאוניך.

וכן כתב גם הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פי"ח ה"ג):

וכן הגיורת והמשוחררת, אפילו נתגיירה ונשתחררה פחותה מבת שלש שנים - הואיל ואינה בת ישראל, הרי זו זונה ואסורה לכהן.

הרמב"ם אינו טוען שהגיורת נבעלה לפני שהתגיירה; הוא מגדיר אותה כפשטות כזונה בלא קשר לכך.<sup>6</sup> כך כתבו גם התוספות (יבמות סא ע"א ד"ה אין זונה), וניסוח מפורש יותר כתב הרא"ש (יבמות פ"ו, ו):

ואף על פי שלא נבעלה קרויה 'זונה' - לפי שהמצרים שמופי זמה הם, ובניהם ילדי זנונים המה. והלכתא כחכמים.

2. גיורת אסורה משום שאינה מזרע ישראל

הראב"ד (שם) חלק על הרמב"ם, וכתב:

אינה משום זונה, אלא משום דכתיב (יחזקאל מד, כב): "בתולות מזרע בית ישראל", והכי איתא בקידושין.

בעקבותיו הלכו מספר ראשונים, ובהם הרשב"א, וכתבו שמקור הדין אינו בתורה, אלא בפסוק ביחזקאל.

3. גיורת נחשבת זונה משום החזקה שנבעלה

יש מקום לטעון שרש"י קישר את דברי ר' שמעון בן יוחאי להנחת הגמרא שאין משמעות ליחסי אישית קודם גיל זה. רש"י

ואולי אף לכוהנים גדולים - ומהצד השני, האם מותרות להנישא לישראל:

תניא, ר' שמעון בן יוחי אומר: גיורת פחותה מבת שלש שנים ויום אחד כשירה לכהונה, שנאמר (במדבר לא, יח): "וכל הטף בנשים, אשר לא ידעו משכב זכר, החיו לכם" - והרי פנחס עמהם! ורבנן? לעבדים ולשפחות.

וכולן מקרא אחד דרשו (יחזקאל מד, כב): "אלמנה וגרושה לא יקחו להם לנשים, כי אם בתולות מזרע בית ישראל"... רבי שמעון בן יוחי סבר מי שנזרעו בתוליה בישראל.

ג. איסור גיורת לכהן בדברי הראשונים

הראשונים דנו בפער שבין הסוגיות בהרחבה. אין מי שפסק להלכה כדעת ר' שמעון בן יוחאי; אך ישנן גישות שונות בנוגע למעמד הגיורת: הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש כולם הבינו שכל גיורת נחשבת 'זונה', אך מסיבות שונות; הראב"ד והרשב"א נקטו בגישה הפוכה, שגיורת אינה זונה כלל, אך התורה מחייבת כוהנים לישא נשים מזרע ישראל (על פי פסוק בספר יחזקאל); דברי רש"י אינם חד משמעיים, אך ניתן להבין שלדעתו רק מי שאמנם נבעלה היא זונה, ואם כך ניתן להניח שמי שהתגיירה בת פחות משלוש שנים אינה זונה.

כעת נבחן את דבריהם אחד לאחד.

1. גיורת כזונה

ראשונים רבים פסקו כפשט דברי רב נחמן בר יצחק, ללא הסתייגות. ראשון להם הרי"ף, שכתב (יבמות יט ע"א בדפי האלפס):

תניא, ר"ש בן יוחאי אומר: גיורת פחותה מבת שלש... כשרה לכהונה. וליתא לדר"ש

6 יש ראשונים אשר למדו מדברי הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פט"ז ה"א-ב, בדין פצוע דכה שידון להלן) שלדעתו מדובר באיסור מדרבנן. ראו לדוגמא ר' אברהם מן ההר, יבמות עו ע"א; ריטב"א שם, ד"ה הדר אמר. עוד ראו 'ערוך לנר' שם, ד"ה אכן העיקר. נראה שגם הרב עובדיה יוסף הבין כך את שיטת הרמב"ם, שכן כתב ('ביע אומר' ח"ז, אבן העזר, יא):

ולפי דרכנו למדנו, שעל כל פנים לא יצאנו ממחלוקת הראשונים בדבר: שרש"י והרמב"ם נראה דסבירא להו שאיסור גיורת לכהן מדרבנן, ושאר פוסקים סבירא להו דהוי דאורייתא.

בהיותה גויה, ואם כך יש מקום למעון שמי שהתגיירה בהיותה קטנה אסורה לכהן רק מדרכנן, ואולי אף מותרת במידה וברי לנו שעורנה בתולה.

2. גיורת כלולה בגדר ההלכתי 'זונה', בלא קשר למה שעשתה או עברה קודם לגיור.

3. גיורת אינה זונה; אך היא אסורה להינשא לכהן מסיבה אחרת - העובדה שאינה מ"זרע בית ישראל".<sup>11</sup>

#### ד. פסקי המור, ה'שולחן ערוך' ונושאי הכלים

בסימן ו' של 'אבן העזר' בארבעת הטורים לר' יעקב בן אשר, ההלכה למעשה נתפסה כחתוכה ופסוקה, גם אם לא הייתה הסכמה לגבי טעמה, הטור כתב בפשטות:

כהן הדיוט אסור מן התורה בגרושה זונה וחללה... גיורת משוחררת, אפילו נתגיירו... פחותות מבת שלוש שנים ויום אחד, היוין כזונות ואסורות לכהונה.

וגם ה'בית יוסף' סיכם את הדיון בראשונים שהזכרנו לעיל באופן זה:

וכתבו הרי"ף והרא"ש: "וליתא לדר' שמעון בן יוחאי... וכתב הרא"ש (שם): "ואף על פי שלא נבעלה קרויה זונה, לפי שהגוים שמופי זמה... נראה מדבריו, דמשום זונה מיפסלא; וכן כתב הרמב"ם. והראב"ד כתב עליו: "אינה משום זונה אלא... "בתולות מזרע ישראל" (יחזקאל מד, כב)."

במספר מקומות משאיר מקום לחשוב שהוא רואה איסור לכהן כמבוסס על הנחה לגבי התנהגותה הקודמת:

[אבל כהן] כשר אסור בגיורת ומשוחררת משום זונה, שנבעלה מקודם. (יבמות עו ע"א ד"ה כהן)

אסור בגיורת, שהיתה זונה קודם. (קידושין כא ע"ב ד"ה כהן)

הרי ארבע מחלוקת בדבר... ור' שמעון, אפילו גיורת עצמה מכשיר ובלבד שלא תהא ראויה לביאה בגיורתה דתיפוק לה מכלל זונה. (קידושין עח ע"א ד"ה רש"א)

אם נקבל את הבנת רש"י בשיטת ר' שמעון בן יוחאי, נצטרך להניח שכל מי שהייתה בתולה בשעה שנתגיירה, כשירה לכהונה מדאורייתא: <sup>7</sup> ר' שמעון טוען שאפילו אם נניח שהיא נבעלה לפני גיל שלוש, עדיין אינה נחשבת בעולה, ואין להחשיבה זונה כלל. <sup>8</sup> בנוגע לנשים מבוגרות יותר, רש"י מניח שחכמים הגדירו את כל הנשים הגויות כזונות מדרכנן, גם אם לא ידוע לנו על יחסי אישית. אם ידוע לנו על קיום יחסים כאלה לאחר שמלאו לה שלוש שנים, לאחר שתתגייר היא נחשבת זונה מדאורייתא. <sup>9</sup> וכן הריטב"א מסביר בקריאה ראשונה את הנחות היסוד העומדות בבסיס שיטת רש"י. <sup>10</sup>

עלה בידינו שיש בדברי הראשונים שלוש גישות מרכזיות:

1. גיורת היא זונה בגלל ההנחה שנבעלה

7 כך פירשו את דבריו החלקת מחוקק' ה, א, וה'בית שמואל', ו, כ - שאין זונה אלא מי שנבעלה בגיורתה. אמנם, ראה דברי הריטב"א ביבמות שם, שנדון בהם בהערה 10.

8 ראו שולחן ערוך, אבן העזר ו, ט שהרחיב דין זה ל"כל הנבעלת לאדם שעושה אותה זונה".  
9 לדוגמא, הרב שלמה דרימר (ישרש יעקב, יבמות עו ע"א; ח"ב עמ' 61, במהדורה השנייה, ה'תש"ע) פירש שלדעת רש"י גיורת אינה נחשבת זונה אלא אם נבעלה ממש. כך דעת אחרונים נוספים - ראו באנציקלופדיה התלמודית, ערך זונה, הערות 50 עד 80.

10 הריטב"א ביבמות שם. כך נראה גם מדברי התוספות (יבמות סא ע"א ד"ה אין זונה), התולים את מעמד גיורת כזונה בהגעתה מעולם הגוים, הפרוץ בעריות. למסקנה, הריטב"א סבור שדעת רש"י קרובה יותר לשיטת הרמב"ם, שפסק (הל' איסורי ביאה פ"ח ה"ג) שגיורת נחשבת זונה ואסורה לכהן, ללא קשר לקיום יחסים בעברה.

11 שיטות נוספות הובאו באנציקלופדיה התלמודית, ערך זונה; אך הן אינן נוגעות לדיון כאן.

לא תהיה משמעות אלא אם תתאלמן, ואז תהיה אסורה להינשא לכהן.

ה'בית שמואל' (ו, כ) אמנם מזכיר את דעת רש"י, שגיורת אינה נחשבת זונה אם לא נבעלה, ומסתבר שאינה אסורה לכהן. לאחר שהוא מצטט דעות אחרות בראשונים (כפי שראינו), הוא מפנה לפסק ה'שולחן ערוך' בדין כהן פצוע דכה (אבן העזר ה, א):

פצוע דכא וכוותא שפכה אסורים לישא ישראלית, ומותרים בגיורת ומשוחררת. ואפילו כהן... פצוע דכא מותר לישא גיורת ומשוחררת, לפי שאינו בקדושתו.

פסק זה מותיר בסימן שאלה את היקף הפקעתו של כהן זה מדיני כהונה; האם מותר לו לישא גרושה או חללה,<sup>12</sup> או האם ההיתר מיוחד לגיורת ומשוחררת? ה'בית שמואל' (שם, א), לאחר שדן בשיטת הרמב"ם, כותב:

והא דכהן פצוע דכא מותר בגיורת ואסור בממורת - לפי שאין מפורש לאו גירות בתורה, גם הוא לאו שאינו שוה בכל... ואין לנו להתיר אלא מה שמנו חז"ל, כך כתב המגיד [מגיד משנה]. ... אף על גב אף גיורת אסורה משום זונה, וזונה מפורש בתורה, מכל מקום האיסור אינו מפורש, אלא ילפינן מקרא ד'חוקאל' ... וע"ש במגיד פי"ח הא"ב [הלכות איסורי ביאה] דין ג', לדעת הראב"ד ורשב"א ילפינן מקרא ד'חוקאל': "בתולת מורע בית ישראל", ואינה בכלל זונה.

לדעת ה'בית שמואל', פצוע דכה רשאי לישא גיורת, מכיוון שבניגוד לזונה, איסורה לכהן נלמד מספר יחזקאל. נראה שלדעתו

גם יתר נושאי הכלים לטור לא קיבלו את דעת ר' שמעון בן יוחאי, שחילק בין מי שנתגיירה בקטנותה ובבגרותה.

ה'שולחן ערוך' פותח את סימן ו ב'אבן העזר' באיסור גרושה לכהן.<sup>12</sup> ב'אבן העזר' ז, יב, הגדיר חללה כמי שנולדה מכהן ואישה האסורה לכהונה (כגרושה וזונה). האישה השלישית הנזכר בתורה היא נושא הדיון כאן, זונה, והגדרתה עמומה יותר. ב'אבן העזר' ו, ח, ה'שולחן ערוך' הגדירה כמי "שנבעלה לאדם שהיא אסורה לו, איסור השווה לכל"<sup>13</sup>. מי שנבעלה לבהמה אינה נחשבת זונה, מכיוון שאינו אדם; נבעלה בעודה נידה, למרות שמדובר באיסור כרת - אינה נחשבת זונה, כיוון שהיא מותרת להינשא לבעל. אך מי שנבעלה למי שאינו יהודי נעשית זונה (כיוון שהיא אסורה להינשא לו), ונאסרת לכהן.

ההלכה מחשיבה גיורת כזונה, לכאורה ללא קשר לגיל בו נתגיירה או לשאלה האם אכן קיימה יחסי אישית בקטנותה. שאלה זו עולה במלוא חריפותה במי שנתגיירה לפני שמלאו לה שלוש שנים, כיוון שהיא נחשבת זונה למרות שגם אם נבעלה בגיל כה צעיר, אין לביאה זו משמעות הלכתית.<sup>14</sup>

יש להדגיש שהגדר ההלכתי 'זונה' אינו נושא את המטען הערכי השלילי שיש למילה בהוראתה העכשווית. מי שנאנסה לאדם האסור לה, כאישה נשואה שנאנסה - נחשבת זונה, ואין בכך קביעת עמדה שיפוטית באשר לאחריותה למעשה. אם בעלה אינו כהן, היא עדיין מותרת לו כיוון שלא מעלה בו, והם מותרים להמשיך ולחיות יחד. למעמדה כזונה

12 השו"ע כותב: "בין שנתגרשה מן האירוסין, בין שנתגרשה מן הנשואין". אך האירוסין בהם מדובר הם מה שקרוי בלשוננו "קידושין", ולא האירוסין שנוכרו בתשובת הירבבות אפרים.

13 בניגוד לאיסורים המיוחדים לכהונים; גרושה או חללה שנבעלה לכהן, אינה נחשבת זונה.

14 ראו במשנה, כתובות יא ע"א:

הגיורת והשבויה והשפחה, שנפדו ושנתגיירו ושנשחררו פחותות מכות שלש שנים ויום אחד - כתובתן מאתים, ויש להן טענת בתולין.

15 כמובן, דווקא כזו שהיא גיורת או משוחררת, שהרי סריס רשאי לישא רק גיורת או ממורת (שולחן ערוך אבן

העזר ה, א).

ובהיותה בערך כשבוע הם לקחוה לבית דין וגיררו אותה כהלכה בטבילה.

ועד כה לא אמרו לבת שהיא מאומצת, והנה היא פגשה בחור ומוכנים להתחתן, אבל הוא כהן; ואז הודיעו לה שהיא גיורת. ותשובתה: אם רב דתי לא יתחתן אותם, הם יתחתנו בערכאות. הדבר קשה, שהיא הבת היחידה שלהם, ואם תתחתן בערכאות תתרחק מהם והפסידו אותה, יתכן שההלכות שהיא והבחור שומרים הם יפסיקו לשמור.

והנה התעמקתי בשאלה לראות אולי יכולה להנשא לכהן.

זה חשבתי, יתכן שאמה הייתה יהודית ואין שאלה לגמרי, אבל יתכן דהייתה גויה.

הנה ביבמות יש מחלוקת בין חכמים לרשב"י, דחכמים סברו דאף פחותה מג' שנים אם נתגיירה, אסורה לכהן; ורשב"י סובר אם נתגיירה פחות מבת שלושה שנים, מותרת לכהן.

בשולחן ערוך אבן העזר סימן ו' סעיף ח' פסק כחכמים; ועיין שם במפרשי השו"ע שמביאים הטעם שאוסרה הוא לא שזינתה, אלא טעמים שונים - או משום דבאה מן העכו"ם דשטופין בזימה, או משום דכתוב מבתולות זרע ישראל יקחו, או מקרא ד"זונה" האמורה בתורה, לכאורה יש פה איסור.

אבל במקום דיש חשש שתנשא בערכאות, ותתרחק מיהדות - יש תשובה ביגדיל תורה דר' חיים עוזר זצ"ל, לקח על עצמו להתיר בנתגיירה פחותה מבת שלושה שנים כדי שתשאר ביהדות, ולא לעשות בני ישראל חללים. ועיין בגליון השולחן ערוך ב'חכמת שלמה', דסברתו גם כן דיש מקום להתיר בשעת הדחק. אם כן מוטב להתיר בשעת הדחק, ולא לאסור דיצאו משפחות מקולקלות.

גיורת אינה בכלל זונה מדאורייתא, לפחות במקרה בו לא נאסרה משום יחסי אישית.

ה'בית שמואל' גם אינו מבחין במפורש בין מי שנתגיירה בת פחות משלוש שנים, ובין מי שנתגיירה בגיל מבוגר יותר. שאלה זו עולה ב'ערוך השולחן', שדחה את ההבחנה המוצעת (אבן העזר ו, כב):

וגיורת ומשותררת, אפילו פחותה מבת ג' שנים ויום אחד - להרמב"ם והרא"ש היא זונה דאורייתא, אף על פי שלא נבעלה, משום דאתיין משטופי זמה; ואף שלמדנו מקרא ד'חוקאל' (כמ"ש בסימן ה' סעי' ו'), מ"מ ס"ל דמן התורה נאסרו לכהן, ואתא יחוקאל ואסמכינהו אקרא כהרבה דינים... והראב"ד והרשב"א סוברים דאין איסורן מן התורה... ודעת רש"י ז"ל נ"ל דכשהיא יתירה מג' שנים ויום אחד, איסורה מן התורה; ופחותה מזה, הוי מדרבנן.

אילו היינו מקבלים את 'ערוך השולחן' כפוסק אחרון, היינו נאלצים לומר שמאחר ומדובר באיסור תורה, הפוסקים לא מצאו מקום להקל. רק לדעת רש"י (שנדחה על ידי רוב הראשונים, אבל הובא ב'בית שמואל'), וכמה מפרשים בדעת הרמב"ם<sup>16</sup> ניתן אולי למצוא פתח להתיר, מאחר והניחו שמדובר באיסור דרבנן.

ה. גישתו של הרב אפרים גרינבלט ועוד רבים

על רקע זה, ניתן לראות תפיסה חדשנית של הרב גרינבלט, בתשובה שלא פורסמה בחייו אבל פורסמה לאחרונה.<sup>17</sup>

הוראתו של הרב גרינבלט

בס"ד, ג' טבת תשס"ב

נשאלתי מאחד שהוא ואשתו אימצו ילדה,

16 ראו לעיל, הערה 11.

17 ראה הערה 1. הרב גרינבלט הצהיר על כוונתו לפרסם את התשובה בעצמו, אך מעולם לא עשה; לדעתנו, ייתכן שבמכוון לא פרסם, דבר היכול להוות תמרור אזהרה למי שמעוניינים ליישם את היתרו במקרים עתידיים.

להסתמך על ההבנה בשיטת רש"י (אותה הביא בשם ה'חכמת שלמה'), שמדובר במי שהייתה ראויה להינשא לכהן אילו הייתה בת ישראל. ישנם תקדמים רבים להסתמכות על דעת יחיד, <sup>19</sup> או על סיעת ראשונים מצומצמת, בשעת הדחק - וכל שכן במקום בו ישנו חשש מעזיבת הדת, במקרה והפוסק לא יתיר לה להינשא לבחיר ליבה. נושא זה ידון בהמשך.

לאחר שבדקנו, מצאנו מספר לא מבוטל של פוסקים בני זמננו אשר קיבלו מסקנה דומה להרב גרינבלט, ולעיתים עם נימוקיו. הדומה ביותר לרב גרינבלט מבחינת ניתוח ההלכה הוא הגאון הרב פנחס טולדנו, שהיה הרב הספרדי של קהילת אמסטרדם. בספרו 'ברית שלום' (אבן העזר ג, ו) הוא הוסיף נספח לתשובה שכתב בנושא, וכתב:

ועוד מאחר שכבר נשא, כראי הוא רבי שמעון בן יוחאי שמתיר בפחותה מבת ג' שנים, לסמוך עליו בנידון דידן. ועוד, הרי אמרינן שם בגמרא: "אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי שמעון בן יוחאי".

ועוד נראה שזו היא דעתו ג"כ של רבינו הקדוש, שהרי אמרו שם בשם רבי יהושע בן לוי: "עיר אחת היתה בארץ ישראל שקרא עליה ערער, ושגר רבי את רבי רומנוס ובדקה, ומצא בה בת גיורת פחותה מבת ג' שנים ויום אחד, והכשירה רבי לכהונה" (יבמות ס ע"ב). ופירש רש"י (שם ד"ה והכשירה): "[והיינו] שהניחה תחת בעלה כהן". ועוד, הנה בגמרא לא נאמר בפירוש הלכה כמאן - או כרבנן דאסרי או כרשב"י שמתיר, ונראה שלענין פסק הלכה הינחו הדבר פתוח.

וגם רבינו הרמב"ם ומרן, שאסרו בפחותה

וגם כן מורי ורבי מורנו הרב הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל בשאלה כעין זאת, אמר לי דאני יכול להתיר ולא לבייש בת ישראל ומשפחתה, שיהיו חללים בישראל. ובשעת הדחק כמצב שנשאלתם, אפשר לפסוק כרשב"י דאם נתגיירה פחות מג' שנים מותר לה להינשא לכהן. הנה כמובן צריך שהדבר ישאר בסוד, לא לפרסם; כי כל פעם יבוא אחד ויערער [---] מה עשית, והבנים שיולידו בזמן שיצטרכו להתחתן יהיה עליהם שהם חללים. וכן בספר 'עדות ישראל' יש תשובה שסמך להתיר בנתגיירה פחות משלושה שנים להנשא לכהן כדי שלא לצער את ההורים שלה, שלא תהיה חופה וקידושין כשרים, ויביאו לדראון לב. לקחתי על עצמי לבא לצד היתר, ומי שלא רוצה לנשא אתה לא ינשא; אבל פה הכהן רוצה, ויש להם היתר ממני. וטלפנתי [אל] פוסק גדול בארץ ישראל בשבוע שעבר, והסכים להיתר שנתתי, אבל ביקש שלא אפרסם שמו. וכן אני לא מפרסם שם הבחורה והוריה, כדי שבזמן שאדפיס תשובה זו בחלק ט' מספרי 'רבבות אפרים' הם לא יבואו לידי בוש, <sup>18</sup> והעלמתי השמות. וכן שם הרבנים שמסכימים לחתן אותם אני משמיט. ויתחתנו ויחיו כדת משה וישראל. והנלע"ד כתבתי וחתמתי שמי בתאריך הנ"ל. הרב אפרים גרינבלט

להבנתנו, ליבת התשובה היא דבריו אלו:

ובשעת הדחק, כמצב שנשאלתם, אפשר לפסוק כרשב"י - דאם נתגיירה פחות מג' שנים, מותר לה להינשא לכהן.

אנו מציעים שכאשר התיר בדיעבד לפסוק כרשב"י, לא דייק בלשונו והציע קולא שאינה נצרכת במרבית המקרים, כיוון (אנו מניחים) שהוא לא התייחס לתינוקת שנאנסה קודם שהתגיירה. נראה לענ"ד שהוא התכוון

18 כפי שכתבנו לעיל, הרב גרינבלט לא פרסם תשובה זו בחייו.

19 כפי שהזכרנו לעיל, יש מפרשים שזו גם דעת הרמב"ם. אם נבין שרש"י אינו בדעת יחיד, קל יותר להסתמך על

שיטתו למעשה.



ואינה בת ישראל - הרי זו זונה, ואסורה לכהן".

שאלת כפל של המחבר "אינה בת ישראל" ו"גיורת" מביא את ה'חלקת מחוקק' להסביר שהמחבר לא הכריע במחלוקת הראשונים; וה'בית שמואל' מעמיד את דברי המחבר - או כדברי הרמב"ם, שכל גיורת היא בכלל הלאו של זונה; או כדעת רש"י, שמדובר בגויה שזינתה או בזמן גיורתה או לאחר שהתגיירה ואז היא נקראת 'זונה'. (על כל פנים, אם זינתה - דעתו של המחבר שיש איסור תורה ודאי; ובלא זינתה, לא מוכח מהי דעתו של המחבר). יש לציין שלדעות הסוברות שאין דין זונה אם לא זינתה כמו רש"י, או לדעות הסוברות שהאיסור גיורת הוא מדברי קבלה, 'מנחת חינוך' (מצווה רס"ו), 'ערוך השלחן' (אב"ה סימן ו' סעיף כ"ב).

לדעת הרב גולדברג דעת ה'שולחן ערוך' אינה ברורה. מסתבר שכוננתו למילים: וכן הגיורת והמשוחררת, אפילו... פחותה מבת ג' שנים, הואיל ואינה בת ישראל - הרי זו זונה.

הרב גולדברג מסתפק בפשר החזרה המיותרת באמירה "אינה בת ישראל" בסוף המשפט, לאחר שכל ההלכה עסקה בגיורת. כמו כן, פתיחת המשפט "וכן הגיורת" אינה ברורה גם היא. ישנן שתי אפשרויות: האחת היא שלדעת ה'שולחן ערוך' הואיל ואינה בת ישראל היא נחשבת זונה, כלומר בתם של שני גויים שעסקו בזנות, ולפיכך נחשבת זונה גם אם היא עצמה לא נבעלה מעולם; לחילופין הוא מציע שה'שולחן ערוך' קיבל את דעת רש"י, וסובר שהיא אסורה להינשא לכהן אך ורק אם אמנם נבעלה.

מבת ג' שנים, לא פסקו הכי אלא מדיוקא, דהכי אמרו בגמרא (שם): "הוא כהנא דאנסיב גיורת פחותה מבת ג' שנים ויום אחד. אמר ליה רב נחמן בר יצחק: מאי האי? אמר ליה, דאמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כר"ש בן יוחאי. אמר ליה: זיל אפיק, ואי לא מפקינא לך רבי יעקב בר אידי מאונך". ומכאן למדו רבותינו הרמב"ם הרא"ש ומרן דהלכה כרב נחמן בר יצחק. ואולי היינו טעמא דפסקו כוותיה, ודלא כרבי יהושע בן לוי, משום שהלכה כבתראי.

אך עתה כנ"ד שכבר נשא אותה, יש להניחה תחת בעלה, מאחר דראינו שרבי שמעון בן יוחאי ורבינו הקדוש מתירים גם לכתחילה.

יש לציין שהרב טולדנו עסק במקרה בו "כבר נשא אותה", כלומר הכשר בדיעבד של זוג נשוי, בעוד שבמקרה בו דן הרב גרינבלט, "דיש חשש שתנשא בערכאות" אם לא יתירו להם להינשא, והשאלה היא האם להכשירם לכתחילה.

פוסק חשוב אחר שנטה להקל במי שהתגיירה לפני שמלאו לה שלוש שנים הוא הגאון הרב זלמן נחמיה גולדברג, אשר סבר שדעת ה'שולחן ערוך' אינה בהכרח כפי שכתבנו לעיל. בתשובה שנכתבה תחת הנחייתו, נאמר: <sup>20</sup>

דעתו של השו"ע שנויה במחלוקת, בין ה'חלקת מחוקק' לבין ה'בית שמואל', שכתב באבן העזר סימן ו' סעיף ה': "איזו היא זונה, כל שאינה בת ישראל, או בת ישראל שנבעלה לאדם שהיא אסורה לו... וכן הגיורת והמשוחררת, אפילו נתגיירה ונשתחררה פחותה מבת ג' שנים, הואיל

20 בשו"ת 'בנין אריאל' (ירושלים ה'תשס"ה), בתשובה החותמת את הספר (שאינה ממוספרת), עמ' 205-216; הציטוט כאן הוא מעמודים 208-209.

אותה  
במי  
ז בת  
ז על  
צמת,  
זשש  
לה  
שך.  
זוטל  
זקנה  
זקיו.  
תוח  
היה  
זפרו  
סיף  
רבי  
ז ג'  
הרי  
זדי  
זעון  
זינו  
שע  
אל  
זבי  
זה  
זבי  
זם  
זת  
זר  
או  
זה  
זה

גוי, אין... שום חשש ומותרת היא. גם אם יתברר... שהיא גויה וצריכה גירות גמורה מן הדין, מכל מקום אין לחוש לה, דבכהאי גוונא אין חשש זנות, ולא נאסרה לכהן.

ועוד דגם לדעת החולקים, וסוברים שגירות אסורה מפני שלא בת ישראל... ואפילו בוודאי שלא נבעלה... מכל מקום יש מחלוקת אם... מן התורה... ולדעת הסוברים שאיסורה... דרבנן, יש להתיר בזאת... שיש ספק אם הטעם הוא משום שאינה בת ישראל או... חשש דשמא נבעלה, וזאת שכאמור בוודאי שאין בה חשש זה בכלל... הויה ספיקא דרבנן, שלמאן דאמר שכל האיסור הוא מחשש שזינתה, בזאת אין חשש; ואפילו שיש סוברים דאיסורה לא תלוי בזה, מכל מקום הוא ספיקא דרבנן, והויה ספק דרבנן ולהיתירא. ובפרט דנראה מהעניין שהיא יהודיה גמורה, ואינה צריכה גיור כלל.

הרב עמאר אינו מזכיר זאת, אך כפי שציינו, ה'בית שמואל' הבין שרש"י אסר גירות מדאורייתא רק אם כבר נבעלה; ומדרבנן, בכל מקרה בו יכלה לקיים יחסי אישית.<sup>23</sup> גם דבריהם של ראשונים אחרים יכולים לבסס את עמדתו. לדוגמא הראב"ד

במילים אחרות, הרב גולדברג נוטה לפרש את ההלכה ב'שולחן ערוך' כעוסקת בשאלה האם ישנם משמעות ליחסי אישית מתחת לגיל שלוש, או האם בתולה יכולה להיחשב זונה כאשר התגיירה לפני שמלאו לה שלוש שנים. בת ישראל שנבעלה לאסור לה מתחת לגיל שלוש, אינה נחשבת זונה.<sup>21</sup>

הרחיק לכת ביותר (עד כמה שירדנו לסוף דעתו) הגאון הרב שלמה עמאר. הוא דן במקרה בו ספק באשר ליהדות אימה של אישה התעורר רק כאשר הבת ביקשה להינשא.<sup>22</sup> למרבה הצער, מקרים כאלה נפוצים הן בישראל והן בארצות הברית, בגלל הגעת יהודים רבים מברית המועצות לשעבר, ובגלל גיורים רפורמיים.

הפתרון הפשוט ביותר, לגייר אותה לחומרה - אינו כה פשוט אם היא מאורסת, או כבר נשואה, לכהן, כמו במקרה דנן. הבה נעיין בדברי הרב עמאר:

מדובר בבת שנולדה כיהודיה במשפחה יהודית... וגם נהגת בצניעות, ושומרת מצוות ככל בנות ישראל הכשרות, ובוודאי שאין... חשש שנבעלה לגוי ועבד חס ושלום. ועל כן לדעת הפוסקים שאיסור גירות תלוי בבעילת

21 נראה שהרב גולדברג טוען שההופעות החוזרות ב'שולחן ערוך' על מילה "וכן": "וכן הבא על הפניה... וכן הגירות והמשוחררת... וכן יבמה שבא עליה זו..." מעירות כולן על קיום יחסי מין אסורים. אם כך, מדובר בראייה לשונית משכנעת למדי.

את העמדה המחודשת ביותר הציג הרב דוב בערל וויין. בפירושו למסכת קידושין, [עיונים במסכתות התלמוד ח"ב (הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשנ"א), עמ' 252]. הוא המשיך את ניתוחו של הרב גולדברג עד למסקנתו המתבקשת, "אם אמצוה כשהיתה תינוקת פחותה מבת ג' שנים... יש להתיר לדבריו של הבית שמואל "דאם היא פחותה מבת ג' לא הויה ביאה ומותרת אפילו לכהן".

אמנם, למסקנה הרב וויין מחמיר, בעקבות פסק ר' עקיבא איגר שבת ישראל שנבעלה בעודה פחותה מבת שלוש שנים, אסורה לכהן מדרבנן. אלא שהרב וויין כתב "כהן לכתחילה לא ישא שום גיורת", והמלה "לכתחילה", רומזת שאם שכבר נישאו, ואולי אף במקום צורך גדול, יתיר בדיעבד.

22 שו"ת 'שמע שלמה' ח"א, אבן העזר, א.

23 דרכו של ה'בית שמואל' אינה היחידה להבנת דברי רש"י, אבל זה פירושו התומך בפסק הרב עמאר. בניגוד לכך, 'ערוך השולחן' (אבן העזר ו, כב) טען שרש"י עצמו כתב (קידושין עח ע"א ד"ה ר' שמעון אומר) שגם לדעת רשב"י היא מותרת רק עד גיל שלוש שנים שאינה ראויה לביאה, אבל לאחר מכן אסורה גם אם לא נבעלה, וגם בגמרא ביבמות ס ע"ב מפורש שאין האיסור תלוי בכך שנבעלה. משום כך, כתב 'ערוך השולחן' שלדעת רש"י כהן אסור מדאורייתא לישא מי שהתגיירה מעל גיל שלוש, ומדרבנן לישא מי שהתגיירה בת פחות משלוש (ללא קשר אם נבעלה).

ניתן להציע תימוכין לשיטת הרב עמאר (והרב גרינבלט) ממקורות שהם לא הזכירו. ראשית, נראה שרשב"י התיר לכהן לישא גם את מי שהתגיירה מתחת לגיל שלוש, אפילו אם נבעלה; שכן בקידושין עח הגמרא מזכירה שהוא דורש רק "נודעו

אבל אביו אינו שומר תורה כלל, וגם שברח מבית אביו בילדותו... כזה שלכן אין לו שום נאמנות לזה שהוא כהן....

בארצות הברית, מקובל להעלות שלושה גורמים על מנת לטעון שהאדם מסוים אינו כהן כפי שהוא סבור:

1. אדם שאינו מקפיד על ההלכה, במיוחד אם אינו שומר שבת, נחשב כמי שאין לו נאמנות הלכתית, ולכן אינו מסוגל להחזיק את בנו ככהן.<sup>26</sup>

2. המציאות העגומה בארצות הברית היום היא, שאנשים רבים מתנסים ביחסי אישית בעודם רווקים, גם עם בני זוג שאינם יהודים וגם כאלה שאין בכוונתן להינשא בנישואי תערובת, ואז הרבה נשים אסורות לכהונה. לפיכך, בניהם הם חללים ולא כוהנים.<sup>27</sup>

והרשב"א, העמידו את איסור הכהן לישא גיורת כדין מדברי קבלה בלבד, דינים בהם יש יותר מקום להקל. כפי שמציין ה'מנחת חינוך' (סי' רס"ח) לדעתם האיסור אינו תלוי כלל בדין זונה, אלא בכך שאינה מזרע ישראל<sup>24</sup>. לענ"ד, זה הטיעון עליו התבסס הרב עמאר.<sup>25</sup>

באחדות מהתשובות שהבאנו, עולה יסוד נוסף להקל: השאלה האם האיש המבקש לישא את הגיורת הוא אכן כהן. הרב משה פיינשטיין טען שלמי שבא ממשפחה שאינה שומרת מצוות אין את החזקה ההלכתית שהוא אכן כהן, ואינו יכול להעביר אותה לבניו. כך כתב ב'אגרות משה' (ח"ד, אבן העזר, יא):

בדבר אחד שהחזיק עצמו לכהן, ונתברר שכל ידיעתו היא מאביו, שבעת שקראו אותו לשמחת הבר מצוה אמר שהוא כהן;

בתוליה בישראל, כלומר שתהיה יהודיה רק מגיל שלוש (בו נגמרו בתוליה).

תימוכין נוספים לשיטה זו נראה להביא מדברי ה'פרי מגדים' (פתיחה כוללת, ב, כא) בעניין חציה שפחה וחציה בת חורין. לא ראינו מי שהזכיר דבריו כסניף להקל, לכן נביא אותם: "ואני מסופק אם הא דאמרו... שפחה שנשתחררה יתירות מבת שלש בחזקת בעולה" (כתובות כט ע"א), אם חצי שפחה וחצי בת חורין אמרינן כן, או דמשמרה נפשה כיון דחציה בת חורין? ... גם אם בא כהן עליה, אי הוולד חלל, ואין להאריך". הנחת היסוד בבסיס דברי ה'פרי מגדים' היא שמעמדה תלוי בשאלה האם נבעלה. הנחתו 'דמשמרה נפשה כיון דחציה בת חורין' מובנת במיוחד אם מי שהיא בוודאות בתולה רשאית להינשא לכהן, בדומה לדעת הרב עמאר בעניין מי שהתגיירה בקטנותה.

24 הוא מציע שלו גיורת כזו נישאה לכהן, בת הנולדת מנישואין אלה לא תיחשב חללה. מוקד האיסור לדעתו הוא בייחוס האם ולא באישיותה, ולאור זאת אין להחשיבה כזונה.

25 בניסוח אחר: לדעת הרב עמאר, יש מקום לפסוק שאישה שהתגיירה בקטנותה, אסורה רק משום חשש מדרבנן: הואיל ויש מי שמתיריים לגמרי אם היא בתולה (רש"י, לדעת ה'כית שמואל'), מדובר בספק דרבנן, ובו ניתן להקל במקום צורך גדול.

הרב אליהו אברז'ל גם הציג גישה מקילה (שו"ת 'דברות אליהו' ח"י, קלו), שבין הטענות שהעלה כלל הדעה שהאיסור כולו אינו אלא מדרבנן אם התגיירה פחות מבת שלוש שנים ולא נבעלה מעולם. דיון דומה ניתן למצוא אצל הרב אליהו הלוי (שו"ת מעגלי אליהו ח"א, אבן העזר א-ב). מסקנתו אינה חד משמעית, אך נראה שלדעתו אין להשיא זוג כזה, אך אם נישאו אינם צריכים להתגרש.

הגאון הרב מנשה קליין, בשו"ת 'משנה הלכות' ח"ד, יח, הזכיר שהגאון הרב ישראל יצחק פיקרסקי (מחבר 'חקרי הלכות') התיר נישואין כזה, למרות שהרב קליין עצמו לא קיבל את דעתו. [הרב פיקרסקי היה ידוע גם בשם 'אבן ישראל', על שם ספרו על מסכת יבמות; ייתכן שהוא בעל 'עדות לישראל' שהרב גרינבלט הזכיר בתשובתו.] לא מצאנו את תשובת הרב פיקרסקי, ונודה למי שיפנה אותנו אליה.

26 ראה ג"כ אגרות משה ח"ד אה"ע ל"ט. כך כתב הרב דוד קאהן שליט"א, מחבר ספרים 'גבול יעבץ', בתשובה הנמצאת בידי המחברים: "...שמעתי מפיו של מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, שמי שבא ממשפחה שאינה אדוקה ... שאין למשפחה נאמנות להחזיק את עצמה כמשפחה של כהנים. ומטעם זה היתר לכמה בעלי תשובה, שתפסו שהם כהנים לפי מסורתם, לישא נשים שאינן כשרות לכהונה".

27 מתתיהו ברודר (אחד המחברים) שמע פעמים אחדות מפי הרב מרדכי וויליג שליט"א שתופעה זו היא סיבה הלכתית משמעותית להתיר לכהנים לישא נשים האסורות לכהונה. גם ה'אגרות משה' רמז לכך, ('אגרות משה' ח"ד, אבן

מכך, עולם התורה ישקול האם יקבלו פסק זה, כדעה שניתן להסתמך עליה להקל במקרים דומים; או שמא ידחו אותה כשגויה.

אפשר שאחדים מהפוסקים שאת דבריהם ראינו השתכנעו שדרכו של רש"י בפירוש הסוגייה היא הנכונה, ואיסור גיורת מבוסס אך ורק על ההנחה שהיא נבעלה קודם שנתגיירה - ולכן מעיקר הדין, מי שהתגיירה בקטנותה רשאית להינשא לכהן.

## 2. דין שלא נפסק במפורש בתלמוד

באופן פחות רדיקלי, ייתכן שהפוסקים שנזכרו כאן הסתמכו על כך שהתלמוד לא הכריע במפורש. במקרה כזה, לדעת הט"ז, ניתן להסתמך על כל אחת מהדעות במקום צורך גדול, ואפילו באיסורי תורה.<sup>31</sup> הוא העלה טענה זו כדי להצדיק את מנהג היהודים באירופה להתיר תבואה חדשה שנזרעה לאחר הפסח. רוב הראשונים הבינו שאיסור חדש נוהג גם בחו"ל, וגם בתבואה שקנתה מידי גוי. אך הט"ז מציין שהגמרא לא הכריעה במחלוקת, ושהיו ראשונים שהתירו תבואה חדשה שגדלה בחו"ל, ומסיק (יו"ד רצג, ד):

ואם כן יש לנו לדון ולומר דבכמדינות אלו שהוא שעת הדחק, דחיינו של אדם תלוי בשתיית שכר שעורים ושכולת שועל -

3. ישנם פוסקים<sup>28</sup> שלדעתם ייחוסם של הכוהנים היום אינו מוכח, ולכן אינם נחשבים אלא כוהני חזקה, ולעתים גם עצם החזקה מוטלת בספק.<sup>29</sup>

באמת אנשים רבים שהחזיקו עצמם ככוהנים בארה"ב, קיבלו היתר לישא נשים האסורות לכהונה. ישנם פוסקים הסוברים שדבר זה נכון לכל בעל תשובה.<sup>30</sup>

## 1. ההצדקות העקרוניות לפסיקה מקילה

1. ההסתמכות על שיטות שלא נפסקו ב'שולחן ערוך'

את כל הטיעונים שראינו, העלו הפוסקים להצדיק את העובדה הפשוטה שמדובר בפסיקה החורגת ממסורת ההלכה המקובלת, בכדי להיענות לצורכי השואלים. כיצד הרשו זאת לעצמם? מעבר לדאגה הכללית לצרכי הגרים (נושא שהזכרנו בתחילת המאמר), שלושה שיקולים מרכזיים רלוונטיים כאן.

ראשית, חכמים בעלי שיעור קומה יכולים לעתים לתלמוד את הסוגייה באופן מחודש, ושונה מהמקובל. פסיקה מעין זו דורשת כתפיים רחבות, ידע נרחב ויכולת פסיקה, אך אינה חסרת תקדים. כאשר תלמיד חכם בעל שיעור קומה מגיע למסקנה שזה פסק הנכון, השואלים רשאים לנהוג כפי שפסק; לאחר

העזר, לט): ...בשאלות כאלו, אירע שכבר נשאו הוריהם לנשים פסולות לכהונה, כשעברו הרבה דורות.

28 שו"ת הריב"ש, צד; שו"ת מהרשד"ם, אבן העזר רלה; י"ם של שלמה, בבא קמא פ"ה, לה.

29 כך היתה גם דעתו של הגאון הרב גדליה דוב שוורץ זצ"ל, האב בית דין של הסתדרות הרבנים דאמריקה, שנלב"ע השנה. לתשובה שכתב מתתיהו ברויד בנושא קרוב, הרב שוורץ הוסיף: "גם אני מסכים... על פי ההוראה הידועה של מרן ר' משה פיינשטיין זצ"ל... במקום שאין לו נאמנות על חזקת כהונה, אין כאן ראיה שהוא כהן. וגם שייך בעובדא דידן לצרף שיטת המהרשד"ם, דכהנים בזמן הזה מוחזקין הן ולא מיוחסין; ובנידון דידן, אפילו חזקה זו לא שייך כלל".

30 מלבד מה שנזכר בהערות 26 ו-29, כך גם דעת הרב יוסף שלום אלישיב (הובא ב'חשוקי חמד'); עבודה זרה ע"א. וגם הרב מנשה קליין (שו"ת 'משנה הלכות' ח"ט, תכה) והרב משה שטרנבוך (שו"ת 'תשובות והנהגות' ח"ד, רמב) נטו לכך, למרות שלא הסכימו להסתמך עליה לכתחילה.

31 הגמרא עצמה התירה להסתמך בשעת הדחק על דעת ר' שמעון בעניין זמן קריאת שמע של ערבית (ברכות ט ע"א), דיני מוקצה (שבת מה ע"א; למרות שדעתו שם בסוף התקבלה להלכה על ידי הראשונים), ובדין גט שנכתב ביום ונחתם בלילה (גיטין יט ע"א); וכו' אלעזר בעניין מסולקת דמים (עירובין מו ע"א; גידה ו ע"ב).

גם פסק הבית יוסף בכמה מקומות שניתן להסתמך בשעת הדחק על דעת יחיד בראשונים - ובפרט על דעת רש"י בעניין פריסה על שמע (או"ח סט); וגם אחרי חתימת השולחן ערוך, חש מקרים בהם הפוסקים התירו להסתמך במקום הצורך על דעה שלא נפסק, כפי שהמשנה ברורה (או"ח רעו, כה) התירה להסתמך על דעת בעל העיטור בעניין אמירה לגוי במקום מצווה דרבים.

כדאי הוא התנא קמא לסמוך עליו בשעת הדחק, כיוון דלא איפסקא הלכה בפירוש בגמרא כרבי אליעזר...

הש"ך חלק, אך גם לדבריו ניתן לתמוך בדעת הפוסקים המקילים בנידון דידן, כיוון שהוא מתיר להסתמך על דעות מקילות באיסורי דרבנן ('נקודות הכסף' שם, ג). כפי שכבר ראינו, פוסקים רבים סברו שאיסור גיורת בתולה להינשא לכהן הוא רק מדרבנן.<sup>32</sup> אם כך, הש"ך יסכים עם הט"ז, שבשעת הדחק ניתן לפסוק כר' שמעון בר יוחאי, או כרש"י.

מי ששילב את שני הנימוקים הרב משה פיינשטיין (שו"ת אגרות משה ח"א, או"ח, נא):

ועוד יש להתיר בשעת הדחק כוה...דכיוון דלא איפסק בגמרא הלכה כחכמים בפירוש, רק משום שהלכה כרבים - כדאי הוא היחיד לסמוך עליו בשעת הדחק באיסור דרבנן, כמפורש בש"ך יו"ד ס"ס רמ"ב בהנהגות הוראת או"ה.

לדעת הרב פיינשטיין, כדי להתיר לכהן לישא גיורת יש צורך בשני הנימוקים: מדובר בדין דרבנן, והגמרא לא פסקה הלכה בו כמפורש.

### 3. מניעת מכשול גדול יותר

במקרה בו אנו עוסקים, הפוסקים הוטרדו גם מההשלכות לפסיקה מחמירה על הבת המאומצת ועל משפחתה, בעיקר על חשש שהיא תעזוב כליל את שמירת המצוות. שאלה דומה עלתה סביב פסיקת הרמ"א ביורה דעה' שלד, א, שם קיבל את פסק בעל 'תרומת

הדשן' (ח"ב, קלח):

ומנדין למי שהוא חייב נידוי. ואפילו יש לחוש שעל ידי כן יצא לתרבות רעה...

הט"ז (שם, ס"ק א) חלק בנחרצות, דחה את הראיות שהביא 'תרומת הדשן', והביא מקורות אחרים בהם הפוסקים הורו להקל במקום חשש מעזיבת הדת. לשיטתו, במקרה דנן הוא יתמוך בכל מאמץ אפשרי להיתר לאישה, אם בכוונתה להינשא לכהן בכל מקרה.

שאלה זו עדיין שנויה במחלוקת. כפי שהביא ה'פתחי תשובה' (שם, א), אחרונים רבים קיבלו את טענת 'נקודות הכסף', שדחה את דברי הט"ז באומרו שדבר זה יוביל ל"בטלה דין ישראל" - אובדן כל משמעות לדין התורה (חשש נכון במיוחד בימינו, שלבתי דין רבניים רבים אין כל סמכות אכיפה).

הרדב"ז וה'חתם סופר' קיבלו באופן עקרוני את פסק הרמ"א, אבל ציינו חסרונות בנקיטת גישה של "יקוב הדין את ההר". רדב"ז<sup>33</sup> קיבל פסק הרמ"א, אך הדגיש ש"לא כל האנשים שווין, ולא כל העבירות שוות"; וה'חתם סופר' כתב<sup>34</sup> שבמקרה בו יש לאדם החייב נידוי ילדים קטנים, יש להביא בחשבון ההשלכות להם.

שאלה פשוטה זו עולה בשאלות חשובות אחרות. הלכה מקובלת בתלמוד ובראשונים שאין לגייר גויים על מנת שיינשאו ליהודים; אך לאורך הדורות היו מקרים שהקילו בכך, אם היה חשש שהיהודי יעזוב את הדת ויינשא לגויה בגיותה.<sup>35</sup> במקומות רבים היום נוהגים להקל בכך, כאשר ישנה תקווה שהמשפחה שתוקם תתחייב לתורה ולמצוות.

32 כך דעת הגאון הרב עובדיה יוסף, שהבאנו לעיל מדברי ה'דברות אליהו'.

33 שו"ת רדב"ז ח"א, קפז.

34 שו"ת חת"ם סופר ח"ב, שכב.

35 לדוגמא, בשו"ת רמב"ם ריא, כתב: "שכבר פסקנו פעמים אחדות בכגון אלו המקרים, שישחררה וישאנה. ועשינו זאת מפני תקנת השבים, ואמרנו: מוטב שיאכל רוטב, ולא שומן עצמו". מדובר באדם שרצה לגייר ולשאת את שפחתו. הרמב"ם מעיד שהתיר לעשות זאת במספר מקרים, למרות שהוא מסכים שמדובר במעשה אסור, שניתן לו היתר בדיעבד.

לקרב את הגרים במערכת השיקולים, ורומז לכך שייתכן שהיה פוסק אחרת ליהודי מלידה.<sup>37</sup> אם ישנה אפשרות סבירה לפסוק כך, יש להורות להקל במידה והדבר יעזור בקירובו, שיש בזה קיום מצוות אהבת הגר. דברי הרב: "ולפיכך, אחר ישוב גדול" מעידים שיש חיוב לבחון עניינים אלה ביסודיות ובעמקות.

### ח. חתימה

במאמר זה הראינו שהיתרו המפתיע של הרב אפרים גרינבלט הוא למעשה קולא שפוסקים בני זמננו עשו בה שימוש נרחב. במקרה של אישה אשר אומצה בעודה תינוקת, אותם הפוסקים טענו שעדיף להשיא אותה לכהן מאשר להסתכן בכך שבני הזוג יעזבו את הדת - בגלל שאיסורה לכהן אינו אלא מדרבנן, או בגלל שניתן להסתמך על דעת ר' שמעון בר יוחאי בשעת הדחק.

בעיון זה, הסברנו בהרחבה את ההלכה עצמה; והתעמקנו בשיקולים רוחביים, הנוגעים לפסיקת הלכה בכלל. מלבד ההלכה המקובלת, על הפוסק להביא בחשבון שיקולים נקודתיים מחד ועקרוניים מאידך, בבואו להכריע בשאלות קשות ועדינות - מתי ראוי להרחיב את גבולות ההלכה כדי להקל על מצוקותיהם של יחידים, למרות המחיר לקהילה בכללה. אנו מקווים שתרגמו לדין המורכב בעניין.<sup>38</sup>

עבור האישה שהתגיירה בהיותה תינוקת, החשש שמא תעזוב את הדת הוא רק חשש אחד. ייתכן שהיא בגיל בו אם נאסור לה להינשא, שוב לא תוכל להרות וללדת, ושיקול זה יכול לעודד את הפוסק לחפש עבורה היתר; ייתכן גם שהיא תאבד את בטחונה העצמי, ושוב לא תיכנס למערכת יחסים שתביא לנישואין.

תהא הסיבה אשר תהא, הפוסקים יצטרכו להעריך מתי והיכן סיבות אלה יצדיקו את אימוץ הקולא שהוצגה כאן. אך על הפוסקים לשקול גם את הצד השני של המטבע - שכל פסיקה להקל נגד מסורת ההלכה, מחלישה את מעמדה וסמכותה של ההלכה. ככל שירבו נישואין לכהנים של נשים שהתגיירו, כך תתקבע ההשקפה שנישואין כאלה מותרים לכתחילה, ואינם רק פיתרון בדיעבד לשעת הדחק.<sup>36</sup>

יש לשוב ולהדגיש את הגורם בו פתחנו, ודברי הרב משה פיינשטיין, אשר נתן מקום מרכזי למצוות אהבת הגר בין השיקולים שצריכים להדריך אותנו בשאלות הנוגעות לגרים ולמעמדם בקהילה (שו"ת אגרות משה ח"ד, יו"ד כו):

אבל למעשה יש לידע, שהמצווה של "ואהבתם את הגר" (דברים י, יט) מחייבת אותנו לקרבה ולהקל בכל עניינים אלו. ולפיכך אחר ישוב גדול, נראה...

הרב פיינשטיין מעיד על מרכזיות המצווה

36 שיקול נוסף, שלא נידון כאן, הוא הצורך להקל מחשש אנטישמיות, ואלמות כלפי היהודים כתוצאה מכך (?). שיקול זה העלה הרב יהודה ליב צירלסון (שו"ת 'מערכי לב' עב). הרב הלל פוסק, בקונטרס 'גאלי כהונה' חלק עליו בחריפות; וראה את סיכום הדברים ב'נחלת צבי' להגאון רב גדליה פלדר, ח"א עמ' 103-106.

37 אין בכוונתנו לטעון שהרב פיינשטיין היה מסכים עם היתרו של בעל 'רבבות אפרים' (למרות שהרב גרינבלט רמז לכך). וראה 'מסורת משה' ח"ד, שנד.

38 גם אם נדחה את ניתוח הסוגיה כאן מכל וכל, ייתכן שיש לו משמעות במקרים של פונדקאות, כאשר תורמת הביצית או הפונדקאית היא יהודיה. במקרים כאלה, מקובל להניח שהילד הוא ספק יהודי, ויש לגיירו לחומרה. יש אולי יותר מקום להתיר לבת שנולדה בתהליך כזה להינשא לכהן, מאחר וייתכן שהן אכן יהודיות; וגם אם לא, ניתן להסתמך על דברי הפוסקים המקילים שהובאו כאן.

ראו בעניין זה במאמריהם של הרב יצחק-אבי רונס והרב יואל ולוולסקי 'ייחוסו על בן הנולד מפונדקאית נכריה לאביו היהודי' (תחומין' לא, עמ' 276-281); ו'נישואי כהן לאשה יהודיה שנולדה מתרומת ביצית נכריה' (תחומין' לט, עמ' 197-202). ראו גם 'קובץ תשובות' לרב יוסף שלום אלישיב, ח"ג, קפ שהורה שמי שנדרשה להתגייר לחומרה, אינה נפסלת לכהן.